

Pukovnik
BOGDAN KNEŽEVIĆ

Osnovni činioci moralne snage opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i zadaci subjektivnih snaga u njihovom izgrađivanju

O pojmu i značaju moralne snage

S obzirom na ograničen prostor i htenja autora ovog priloga, biće dovoljno ako još na početku istaknemo da mnoštvo moralnih i drugih normi reguliše odnose među ljudima u društvu i njihove dužnosti. Među njima su i norme koje postavljaju zahteve za odbranu i zaštitu otadžbine.

U domaćoj i stranoj literaturi koja razjašnjava tu problematiku govori se istovremeno o više pojmova, kao na primer o moralu društva, armije, borbenom moralu, moralno-političkom i ljudskom faktoru, moralnoj snazi i sl.

Moral društva obično se definiše kao oblik društvene svesti o međusobnim odnosima ljudi, njihovim odnosima prema društvenoj zajednici i prema samima sebi. On je čovekovo aktivno oblikovanje, usmeravanje sopstvenih i tuđih postupaka i htenja i njihovo ocenjivanje kao dobrih i loših.

Moral armije je sastavni deo morala društva i u odnosu na njega stoji kao posebno prema opštem. Taj moral reguliše odnose i dužnosti ljudi u armiji u miru i ratu u skladu sa moralom vladajuće klase. Slično je i sa *borbenim moralom* koji izražava sposobnost, rešenost i moralno-političku pripremljenost pojedinaca i jedinica da izvršavaju svoje zadatke u ratu.

Moralno-politički — ljudski faktor javlja se kao osnovni faktor rata i oružane borbe. To je jedini subjektivni faktor u borbi i meri se kvalitetom i kvantitetom ljudi. Kvalitet se izražava u političkoj svesti, patriotizmu, borbenom moralu, obučenosti, veštini ratovanja, iskustvu, tehničkoj kulturi, psihičkoj i fizičkoj otpornosti. Dakle, ljudski faktor, kako se kod nas naziva, obuhvata sve moralne i druge kvalitete i kvantitete čoveka u mirnodopskim i ratnim uslovima, u armijskim i vanarmijskim sredinama. To je slučaj i sa *moralnom snagom* naroda i vojske. Ta se snaga manifestuje u miru i ratu, u narodu i vojsci.¹ Zato će u članku biti reči pretežno o njoj, s namerom da se sagleda njen značaj, tj. značaj *moralne snage* opštenarodne odbrane i društvene samozaštite koja najadekvatnije izražava sve kvalitete i kvantitete ljudskog faktora. Nju čini ukupnost snaga tog faktora i u socijalističkom samoupravnom društvu. Izražava se u spremnosti radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti, armijskih i vanarmijskih kolektiva, pripadnika oružanih snaga, odnosno cele jugoslovenske zajednice da podnese najveće teškoće, lišavanja i žrtve u ostvarivanju ciljeva i zadataka odbrane i zaštite nacionalne nezavisnosti i tekovina socijalističke revolucije od svakog ko ih ugrožava.² Dakle, »moralna snaga ljudskog faktora izražava se u visokoj političkoj svesti, borbenom raspoloženju, spremnosti na žrtve, otpornosti na neprijateljske psihološko-propagandne i druge akcije, odlučnosti i umeću adekvatnog reagovanja u svim situacijama, sposobnosti da iskoriste sve snage za postizanje pobeđe«.³

Moralnoj snazi vojske i naroda uvek je pridavan velik značaj, osobito tamo gde je bila u pitanju borba za odbranu ili izvojevanje slobode. Tu snagu nisu zapostavljali ni zavojevači koji su drugim oduzimali slobodu i nametali ropstvo. Istorija pokazuje da je bilo nemalo upornih i hrabrih osvajača. Osim mnogih, takvi su ratnici bili Turci osmanlije. Dobro se borila i Napoleonova armija ne samo u Francuskoj nego i u osvajačkim pohodima u Evropi. I pripadnici nemačke i japanske vojske zadržali su zavidnu borbenu vrednost do svoga poraza u prošlom ratu. No, svi ti i ostali osvajači u prošlosti u konačnom ishodu izgubili su rat. Pobedu su dobili borci i narodi koji su se borili za opstanak, branili svoju slobodu, praved-

¹ Grupa autora: *Razmatranja o moralnoj snazi armije*, VIZ, Beograd, 1968, str. 32—34 i 37; Vojna enciklopedija, I izdanje, sveska 5, str. 578; grupa autora: *Osnovi vojne psihologije*, VIZ, Beograd 1973, str. 492 i 493.

² Grupa autora: *Moralno-politički faktor u savremenom ratu*, prevod s ruskog, VIZ, Beograd 1965, str. 14; grupa autora: *Osnovi vojne psihologije*, VIZ, Beograd 1973, str. 492 i 493.

³ General-pukovnik Dane Petkovski: *Neka razmatranja borbenog morala oružanih snaga*, VIZ, Beograd 1980, str. 100.

niju i progresivniju stvar.⁴ *To iskustvo najrečitije govori da narodi koji žele i znaju zašto se bore ne mogu biti pobedeni, a osvajači, ma koliko bili brojni i tehnički jaki, ne mogu odneti konačnu pobedu.* To potvrđuje i naša istorija, posebno NOR i socijalistička revolucija.

Prema tome, naša i strana iskustva potvrđuju da sve armije računaju na moralnu snagu ljudskog faktora, ali on svuda, iz objektivnih i subjektivnih razloga, nema istu ulogu i snagu. Ta snaga je determinisana prvenstveno ciljem i karakterom rata i karakterom društveno-političkog uređenja.

Narodnooslobodilačka borba naroda i narodnosti Jugoslavije organizovana je i uspešno vođena, pod rukovodstvom KPJ i druga Tita, zahvaljujući, pre svega, pravednim i progresivnim ciljevima te borbe i na njima građenoj moralnoj snazi boraca, jedinica i naroda.⁵ U prilog tome govori činjenica da je 1941. nasuprot snažnoj nemačkoj, italijanskoj, mađarskoj i bugarskoj okupatorskoj armiji, u jeku njihovih najvećih pobeda, stajala samo organizovana KPJ (sa oko 12.000 svojih članova i oko 30.000 članova SKOJ-a) i narodne mase svih naših naroda i narodnosti, okupirane ali nepokorene zemlje. S vojne tačke gledišta, odnos snaga bio je neuporedivo u korist okupatora pa bi za klasične stratege »realan« zaključak bio pokoriti se i čekati bolje vreme.

Komunistička partija Jugoslavije i drug Tito, primenjujući marksističko učenje o naoružanom narodu i revolucionarna iskustva, znali su da je narod koji se bori za svoje nacionalno i socijalno oslobođenje nepobediv. Tito je, uz procenu bitnih unutrašnjih i spoljnih uslova i mogućnosti, u KPJ, narodima i narodnostima naše zemlje pronašao dovoljno moralnih i drugih snaga i sredstava da uspešno povede i okonča narodnooslobodilačku borbu. I to ne kao herojsko žrtvovanje, već borbu sa jasnim i realnim ciljevima za nacionalno i socijalno oslobođenje. Na toj realnoj platformi bilo je moguće razvijati i održavati visoku moralnu i političku svest o opravdanosti i neophodnosti borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Ta svest, odnosno moralna snaga proizlazila je, pre svega, iz ciljeva i karaktera borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje, učešća u ratu na strani antifašističke koalicije, politike bratstva i jedinstva na kojoj se temeljio program te borbe i gradio jedinstveni front progresivnih snaga koje su u tome programu videle mogućnost ostvarivanja svojih životnih ciljeva.

⁴ Postoji jednakost i razlika između pravednog i progresivnog. Klisni sistemi su u svoje vreme bili progresivni, ali nepravedni.

⁵ Grupa autora: *Razmatranja o moralnoj snazi armije*, VIZ, Beograd 1968, str. 131—352.

Ta moralna snaga pothranjivana je pozitivnim ratnim tradicijama svih naših naroda i narodnosti, saznanjem da u borbi protiv zajedničkog neprijatelja imamo saveznike u drugim, porobljenim i slobodnim narodima, posebno u narodima SSSR-a, i, konačno, u bezgraničnom poverenju u KPJ. Naš primer u toku NOR-a potvrdio je na svojevrsan način da je čovek bio i ostao odlučujući faktor rata, koji je svojim moralnim kvalitetima osiguravao opštu prednost nad protivničkim snagama i ostvarenje postavljenih ciljeva.

Sva ta iskustva i iskustva drugih naroda i ratova ugrađena su u koncepciju i sistem naše opštenarodne odbrane i društvene samozastite. Taj sistem, stvoren i oživotvoren u NOR-u i revoluciji ako se dosledno prihvati, razvije i dobro politički i vojno organizuje, biće uvek spreman da uspešno preventivno deluje prema mogućim spoljnim i unutrašnjim opasnostima. On postaje sposoban da predupredi opasnost i odvрати agresiju. U slučaju da do agresije dođe, sistem je sposoban da joj se oružanom borbom i drugim oblicima otpora odlučno i pravovremeno suprotstavi i da pokrene sve odbrambene potencijale našeg društva i obezbedi pobedu. Za takvu mobilizaciju snaga i sredstava, za njihovu spremnost i pripremljenost od posebnog značaja su, upravo, kvalitet i intenzitet ispoljavanja moralne snage koju poseduje naš ljudski faktor. Otuda i važnost i potreba dobrog poznavanja i korišćenja svih činilaca izgrađivanja i održavanja te snage, u mirnodopskim i ratnim uslovima.

Neki činioci moralne snage

Mnogobrojni su društveni, psihofizički i prirodni činioci koji utiču na moralnu snagu pojedinaca, jedinica i naroda u mirnodopskim i ratnim uslovima.⁶ Tako, na nju ne utiču samo etički nego i drugi činioci (sociološki, psihološki, biološki i dr.).⁷ Bilo koji činilac nema uvek isti značaj. Svaki od njih, zavisno od konkretnih objektivnih okolnosti i uslova, može u manjoj ili većoj meri da deluje pozitivno ili negativno na moralnu snagu. Znači, dolazi do promenjenog uticaja istih činilaca. U slučajevima kada deluju pozitivno, oni čine izvore moralne snage, utiču na njeno jačanje i odražavanje. U protivnom, podrivaju i slabe tu snagu pojedinaca i grupa. Od mnoštva činilaca koji deluju na moralnu snagu, neki

⁶ Isto, str. 107; *Vojna enciklopedija*, II izdanje, sveska 5, str. 578; grupa autora: *Moralno-politički faktor u savremenom ratu*, prevod s ruskog, VIZ, Beograd 1965, str. 11—385; pukovnik Mensur Ibrahimpašić: *Moral armije*, izd. Uprave za MV, Beograd 1965, str. 67—181.

⁷ Grupa autora: *Osnovi vojne psihologije*, VIZ, Beograd 1973, str. 492.

od njih trajnije i dublje utiču na tu snagu. Zbog toga ih smatramo osnovnim činiocima. Takvi su, na primer, karakter društva i drugi. Pored osnovnih, imamo i činioce koji još neposrednije utiču na ponašanje ljudi, deluju kao povodi i motivi njihovog reagovanja u pojedinim situacijama. Takvo ponašanje, najčešće, izazivaju neki društveni, psihofizički i prirodni činioci koji utiču na društveno, psihičko i fizičko stanje ljudi.⁸

U praksi svi činioci deluju kompleksno, međusobno uslovljeno. Poznavajući to, subjekti društva i opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, u svim životnim i radnim sredinama, ispoljavaju svoj uticaj u korišćenju onih činilaca koji unapređuju moralnu snagu. Kako je moral jedan od oblika društvene svesti i klasno uslovljen, *to su i društveni činioci koji na njega utiču najbrojniji i najvažniji*. Ukazaćemo samo na neke od njih.

Karakter društvenog uređenja, unutrašnja i spoljna politika zemlje, svakako, dolazi na prvo mesto. Jugoslovenska socijalistička zajednica, bez sumnje, ima najnaprednije socijalističko samoupravno društveno-političko uređenje u svetu. Ono se zasniva na vodećoj društvenoj ulozi radničke klase, društvenoj svojini na sredstvima za proizvodnju, samoupravljanju neposrednih proizvođača i ostalih radnih ljudi i građana, ravnopravnosti i bratstvu i jedinstvu naroda i narodnosti, kao i nesvrstanoj miroljubivoj politici. Takvo uređenje po svom karakteru — pod uslovom da se što bolje ostvaruju proklamovani ciljevi, principi i zadaci, pravne i moralne norme u svim društvenim sredinama — stalno pozitivno deluju na moralnu snagu naroda i oružanih snaga. Otuda i potreba svih vaspitnih faktora u svakoj vojnoj jedinici i ustanovi, stambenoj zgradi, selu, osnovnoj organizaciji udruženog rada, društveno-političkoj i drugoj društvenoj organizaciji, mesnoj zajednici, komuni, pokrajini i republici i celoj jugoslovenskoj socijalističkoj zajednici da se što bolje spozna naša stvarnost, otklanjaju propusti i dosledno ostvaruju postavljeni ciljevi i zadaci. Sve to, tim pre i tim više, što moralna snaga ne dolazi samo od proklamovanja lepih želja, ideala i ciljeva već, pre svega, od toga kako se sve to ostvaruje u praksi. Takođe je bitno istaći da moralnu snagu ne jačaju samo sopstveni uspesi već i uspesi drugih u okviru svoje jedinice i cele armije, svake komune, pokrajine, republike i cele jugoslovenske zajednice. Nju jačaju i uspesi drugih miroljubivih naroda i zemalja.

Socijalističko samoupravljanje jača moralnu snagu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u onoj meri u kojoj se ono

⁸ Mensur Ibrahimpašić: *Borbeni moral i činioci koji ga uslovljavaju*, brošura, NIU »Narodna armija«, Beograd 1975, str. 20—40.

kao osnovni društveni odnos istinski ostvaruje u pojedinim društvenim sredinama i jugoslovenskoj zajednici kao celini. Ako se taj odnos ne ostvaruje ili je deformisan različitim tehnokratskim, liberalističkim i birokratskim uzurpacijama, nema ni njegovog optimalnog delovanja na moralnu snagu.

Političko i nacionalno jedinstvo, koje je uslovljeno politikom i praksom našeg društvenog uređenja i na kojem to uređenje istovremeno počiva, bitan je činilac koji stalno deluje na moralnu snagu. *Političko jedinstvo* radnih ljudi i građana ostvaruje se, na programskim ciljevima SKJ i ciljevima proklamovanim u Ustavu SFRJ, u okviru SSRNJ na politici i praksi odbrane i daljeg razvoja tekovina NOR-a i revolucije i posleratne socijalističke samoupravne izgradnje. A to je odbrana slobode i nezavisnosti naše zemlje, prava njenih naroda i narodnosti da sami uređuju svoje društveno-političko i državno uređenje kako im odgovara. To za nas znači neprekidnu izgradnju i odbranu socijalističkog samoupravnog društva, zajedništva, ravnopravnosti i bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije i miroljubive nesvrstane politike. Na tim ciljevima je ostvareno puno političko jedinstvo radnih ljudi i građana (osim onih relativno retkih koji, zbog svojih klasnih pozicija i izgubljenih privilegija u sukobu sa politikom SKJ i svojim delovanjem, svesno ili nesvesno, služe spoljnim neprijateljima). Takvo jedinstvo najpotpunije se ostvaruje preko neposredne socijalističke samoupravne demokratije. Jer, ta demokratija otvara mogućnost za istinsko prevazilaženje otuđenja radnih ljudi i građana od upravljanja rezultatima njihovog rada i uticaja na celokupnu društvenu reprodukciju.

Nacionalno jedinstvo uspostavljeno je i produbljuje se na ravnopravnosti i bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti. Ono je osnova našeg zajedništva i svih tekovina NOR-a i socijalističke izgradnje. Zbog toga se neprijatelj koristi svakom pogodnom situacijom i nastoji da osigura takve prilike u kojima će izazivati nacionalne razdore. Tito je uvek na to upozoravao. Njegove poruke u odbrani i daljem razvijanju te tekovine treba shvatiti kao uslov našeg opstanka. To je neophodno činiti počev od porodice, škole, pa do svake životne i radne sredine, da se ne bi ponovile situacije slične onoj na Kosovu u proleće 1981. godine.

Pozitivne tradicije, društvene vrednosti i pravedni i progresivni ciljevi jačaju moralnu snagu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Svaka naša komuna, svaki kraj, pokrajina, republika i cela zemlja, svi naši narodi i narodnosti imaju burnu i bogatu prošlost. Ona je bogata ne samo borbom za nacionalni opsta-

nak protiv raznih i mnogobrojnih zavojevača, što se najčešće ističe i koristi u jačanju moralnih snaga naroda; već i borbom na kulturno-prosvetnom i naučnom polju vođenom, takođe, za naš opstanak, nacionalnu afirmaciju, nacionalnu i socijalnu slobodu. Pored narodnih i nacionalnih junaka i vođa, imamo i narodne prosvetitelje, književnike, slikare, vajare, muzičare i naučnike svetskog glasa i ranga. Na svim poljima i područjima društvenog života nismo drvo bez korena. Naša sadašnjost ima solidne osnove u prošlosti i perspektive za još svetliju budućnost. Samo takvo dijalektičko jedinstvo sadašnjih društvenih vrednosti sa pozitivnim vrednostima iz prošlosti i ciljevima i zadacima u budućnosti ima stvaralačku i pokretačku snagu ka progresu. To pozitivno utiče na moralne snage pojedinaca i naroda.

U tretiranju ove problematike moguća su razna zastranjivanja i jednostranosti. Iz nasleđa prošlosti treba preuzimati samo ono što je bilo pravedno i progresivno, to što nam je zajedničko i što nas spaja, ali na odgovarajući način moramo crpiti iskustva i iz onoga što je bilo nepravedno i nazadno. Istinito prikazujući naš NOR i revoluciju, uz svetle likove boraca i heroja NOV i POJ, treba da ističemo i izdajnike-četnike, ustaše, baliste i dr. Na prvima se uči kakva treba da budu prema svojoj otadžbini i njenoj slobodi sadašnja i buduća pokolenja naših naroda i narodnosti, a na drugima kakva ne treba i ne smeju da budu. Pored jasnih granica između pozitivnog i negativnog nasleđa, imali smo ličnosti i događaje u kojima se prepliću pozitivno i negativno, progresivno i reakcionarno. I o njima treba reći istinu, koja ne sme biti jednostrana.

Ponekad se istorijsko nasleđe pojedinih naših naroda i narodnosti na neodgovarajući način posmatra ili se iz drugih razloga pojedini aspekti toga nasleđa preuveličavaju, odnosno umanjuju. To je opasno i štetno za naše zajedništvo, ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo, pa logično — i za moralnu snagu naroda. Neki krajevi i narodi naše zemlje dali su više na privrednom, kulturno-prosvetnom i naučnom nego na vojnom polju za svoje nacionalno oslobođenje, a drugi obratno. Tome su bili uzrok različiti društveno-istorijski uslovi. I u NOR-u i revoluciji bilo je dosta specifičnosti u pojedinim krajevima naše zemlje. Iako su svuda izbili ustanci 1941, oni nisu imali podjednaku snagu. Bilo je slučajeva da su masovni ustanci, sa velikim početnim uspesima, doživeli osek. I obratno, u nekim krajevima »male« borbe u 1941. kasnije naraštanjem snaga pretvaraju se u velike, sa novim i višim kvalitetom.

U konačnom ishodu, oslobođenje svih naših naroda i narodnosti bilo je delo njihove sopstvene i zajedničke borbe.

Osvrt te vrste pokazuje nam da je prošlost, osobito tradicije, veoma značajna i složena kategorija. Protivnici naše zemlje i sistema iz sadržaja te kategorije koriste ono što nas razdvaja, što podgrejava isključivosti i razdire osnove zajedništva naroda i narodnosti, nastojeći da oslabe njihovu moralnu snagu. To su potvrdili i događaji na Kosovu.

Polazeći od toga da *postoje razne vrste svesti*, odmah moramo reći da su sve one važne za razvijanje i očuvanje moralne snage opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Jer, samo visoka svest dovodi do pozitivnih i jakih osećanja. O značaju raznih oblika svesti za moralnu snagu Josip Broz Tito je, u Pismu Konferenciji Organizacije Saveza komunista u JNA 23. marta 1973. godine, između ostalog, rekao:

»... Zato uvijek morate imati u vidu da je u našoj koncepciji opštenarodne odbrane, u našoj strategiji i taktici — čovjek, politički svjestan, moralno čvrst i borbeno osposobljen, osnovni i odlučujući faktor oružane borbe i otpora. Zbog toga, briga o čovjeku, o uslovima izvođenja obuke, životu vojnika i starješina i svestranom razvijanju njihovih stvaralačkih sposobnosti, mora biti stalno prisutna...«⁹

Nastao u NOR-u i razvijan posle rata, *sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite* javlja se kao činilac i izvor moralne snage naroda i vojske, jer svojom društvenom prirodom i organizacijom predstavlja najadekvatniji oblik odbrane vitalnih vrednosti socijalističkog samoupravnog društva. Braneći te interese, on brani klasni interes radničke klase, radnih ljudi i građana, svih naroda i narodnosti i obezbeđuje njihovu punu ravnopravnost. Kao faktor, on bi bio u stanju da u slučaju agresije bez većih poteškoća vrlo brzo pretvori celu zemlju u ratni logor gde bi se neprijatelju organizovano, stvaralački i aktivno suprostavio sav narod. Naša iskustva iz prošlog rata i ostvareni stepen integracije jugoslovenskog društva u njegovoj dosadašnjoj izgradnji, a i iskustva drugih naroda koji su se borili za slobodu, garantuju sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i učvršćuju naše uverenje da bi se pred takvom organizovanošću i aktivitetom ljudskog faktora brzo topile i trošile početne i druge prednosti agresora i vodile ga u poraz. *Ta svest i saznanje o mogućnostima i dobroj organizovanosti, pripremljenosti i obučenosti svih društvenih struktura i kom-*

⁹ J. Broz Tito: *Vojna djela*, knj. 5, str. 94, izd. VIZ Beograd, 1977. godine.

ponenti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite snažno utiču na moralnu snagu našeg ljudskog faktora.

Isto tako, i materijalno-tehnička pripremljenost društva i voj-ske činilac je i izvor moralne snage. Iako moralno-politički faktor ima odlučujući značaj, on je mnogostruko zavisao od materijalno-tehničkog i drugih faktora i tek u dijalektičkom jedinstvu sa njima može ispoljiti svoju optimalnu vrednost.

Mi smo posle rata razvili proizvodne snage društva, a zahva-ljujući tome i vojnu industriju, koja obezbeđuje više od dve trećine materijalnih potreba naše odbrane, a izvozom pokriva njene ostale potrebe. Za vrlo kratko vreme prevladali smo put nerazvijene do srednje razvijene zemlje — put od oko 250 do skoro 2.500 dolara dohotka po glavi stanovnika. U poslednjih deset godina stalno smo investirali oko 40% nacionalnog dohotka. Strani krediti u tim ulaganjima čine samo oko 3—4 procenta. Sve to, uz ostala materijalno-tehnička bogatstva i mogućnosti društva, jača moralno-političku svest i snagu naših boraca, jedinica i naroda. To je velika prednost u odnosu na 1941. i ostale ratne godine, kada smo morali sve otimati od neprijatelja, ali, razume se, uz velike žrtve.

U NOR-u je uspešno korišćeno staro oružje iz ranijih ratova, lovačko oružje, pa i oruđa za rad (kose, sekire, vile i dr.), protiv moderno i do zuba naoružanog okupatora i domaćih izdajnika. Danas nismo u takvoj situaciji, ali znamo da nema slabog i zastarjelog oružja u rukama svesnih boraca koji znaju zašto se i kako treba boriti. Zato je ljubav prema oružju i tehnici prvi od uslova da se oni dobro poznaju, čuvaju, održavaju i efikasno upotrebljavaju. Otuda je zadatak svih armijskih i vanarmijskih faktora da se ta ljubav stalno stvara, razvija i neguje.

Činjenica da su ta sredstva, pogotovo u rukama bogataških klasa i osvajača, služila i služe nečovečnim ciljevima, ne treba kod boraca za pravdu, progres i istinsku slobodu da izaziva odbojnost prema oružju kao univerzalnom sredstvu slobode i neslobode. Jer, bilo koje oružje samo po sebi ne ostvaruje ciljeve, već ono u rukama ljudi sa jasnim težnjama postaje sredstvo za ostvarivanje ciljeva. U rukama partizana oružje je služilo slobodi, a u rukama okupatora i kvislinga porobljavanju. Iz tih razloga nije opravdan bilo kakav apstraktan pacifizam (osuda svakog rata i oružja), jer su u savremenom svetu, kao i u prošlosti, mnogi narodi bili prinuđeni da brane svoju slobodu ili, ako su u ropstvu, da se za nju bore. I naši narodi i narodnosti su to činili mnogo puta u prošlosti. Naši radni ljudi i građani znaju šta sve imaju i kako žive od plodova svoga rada. Znaju oni da se bolje hrane, odevaju, leče i ško-

luju, da imaju bolje stanove, opremljene dobrim nameštajem, da imaju razvijen društveni život. Sve je to bolje nego što je bilo u bivšoj Jugoslaviji, bolje nego u mnogim zemljama sveta, ali isto tako znaju da to vredi braniti svim sredstvima, jer samo u slobodi mogu bogatstva svoga života dalje umnožavati.

Savezništvo u ratu je snažan činilac i izvor moralne snage. Naša unutrašnja i spoljna politika obezbeđuju nam veliki ugled i prestiž u svetu kod nesvrstanih, neutralnih i mnogih blokovskih zemalja. To nam olakšava unutrašnju izgradnju i odbranu slobode i nezavisnosti. U slučaju odbrane od eventualne agresije za koju se spremamo prvenstveno osloncem na *sopstvene snage*, naš ugled i nesvrstana politika koju vodimo obezbedili bi nam dovoljno saveznika i njihovu znatnu moralnu i materijalnu podršku i pomoć, što bi jačalo naše moralne i materijalne potencijale.

Uz pomenute društvene činioce, *valja sagledati eventualne protivnike kao činioce naše moralne snage*. Bez sumnje, to ima uticaja na sadašnju i buduću moralnu snagu naših radnih ljudi i građana. Gotovo neprestano u posleratnom periodu na nas se, jače ili slabije, vrši pritisak radi promene naše unutrašnje i spoljne politike (restauracije kapitalističkih odnosa, napuštanja samoupravljanja i nesvrstane politike). Takvi pritisci, iza kojih mogu da stoje i agresivne namere, prisiljavaju nas da se dobro organizujemo za zaštitu i odbranu.

Prema organizatorima i realizatorima pritiska na našu zemlju, i prema stranoj podršci našim ratnim i posleratnim političkim emigrantima i unutrašnjim protivnicima, određujemo i realne i potencijalne protivnike u sadašnjim i eventualnim ratnim uslovima.

Imajući to u vidu, kao i nepovoljna kretanja u međunarodnim vojno-političkim odnosima, mi se pripremamo za najteži i najkomplikovaniji oblik agresije na našu zemlju — za agresiju od strane više zemalja u okviru opšteg svetskog sukoba, kojem bi mogao prethoditi lokalni rat. Te činjenice se moraju uzimati u obzir pri izgradnji moralne snage naše opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Jer, ignorisanje latentnih opasnosti imalo bi štetne posledice. Istina, mi verujemo u mir i smatramo da rat nije neizbežan. Za takvu politiku i praksu u savremenim uslovima, postoje realne pretpostavke. Zbog toga se i vodi borba za mir a protiv rata. Ali, ima nemalo snaga koje deluju u suprotnom smeru. Koje će od njih pobediti zavisi, pored ostalog, i od toga koliko su snage mira praktično spremne da se i same sopstvenom odbranom suprotstave ratu. Otuda je naša koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite koncepcija mira, a rata samo ako nam on

bude nametnut. U tom slučaju, smatramo da će moralne prednosti biti na našoj strani bez obzira na to ko bi bio protivnik.

Sem obrađenih *osnovnih društvenih činilaca*, ukazaćemo još na neke koji svakodnevno i neposredno utiču na moralnu snagu naroda i vojske. To su, pre svega, efikasnost svakodnevnog delovanja društveno-političkog i ekonomskog sistema u mirnodopskim i ratnim uslovima; vaspitni uticaj društveno-političkih i drugih društvenih organizacija; autoritet rukovodećih tela i ljudi društveno-političkih zajednica, društveno-političkih i radnih organizacija i starešina vojnih jedinica; međuljudski odnosi, svesna i čvrsta radna i vojna disciplina u vanarmijskim i vojnim kolektivima; snaga radnih organizacija i vojnih jedinica kao kolektiva; organizaciona, ideološko-politička i stručna pripremljenost pojedinaca i kolektiva da svakodnevno reaguju na uticaj neprijateljske propagande i druge njegove akcije svuda i na svakom mestu, u svakoj radnoj i životnoj sredini.

Očigledno je da su gotovo svi ti činioci izvedeni iz osnovnih činilaca, ali je neposredniji njihov pozitivan ili negativan uticaj na moralnu snagu pojedinaca, jedinica i naroda.

Dakle, sem društvenih, postoje i na moralnu snagu deluju i *psihofizički i prirodni činioci*.

U psihofizičke činioce spadaju: opšta psihička konstitucija pojedinaca, njihova pojedinačna i grupna prilagođenost datoj situaciji; opšta fizička konstitucija pojedinaca i kolektiva i njihova konkretna fizička kondicija i spremnost u svakoj pojedinoj situaciji.

U prirodne činioce spadaju: karakter prirodne sredine u kojoj se izvršavaju zadaci (kopno, voda i vazduh) i topografska, pedološka, ekonomska i demografsko-urbana karakteristika zemljišta na kojem se izvršavaju mirnodopski i ratni zadaci; veličina akcionog prostora; stanje atmosferskih prilika; doba dana i noći i godišnja doba.

Nema sumnje da i psihofizički i prirodni činioci mogu pozitivno i negativno uticati na moralnu snagu, ali nam prostor ne dozvoljava da o tome govorimo.

Pobrojani društveni, psihofizički i prirodni činioci moralne snage opštenarodne odbrane i društvene samozaštite značajni su za celokupnu našu socijalističku samoupravnu zajednicu i svaki njen deo — republiku, pokrajinu, komunu, mesnu zajednicu, radnu, društveno-političku i društvenu organizaciju, kao i za svakog radnog čoveka i građanina u građanskom odelu i u uniformi.

Moralna snaga opštenarodne odbrane i društvene samozaštite je uvek rezultat istovremenog zajedničkog delovanja više društve-

nih, psihofizičkih i prirodnih činilaca. Otuda je za uspešno izgrađivanje i održavanje moralne snage pojedinaca, jedinica i naroda neophodno, u svakoj konkretnoj situaciji, uzimati u obzir sve činioce koji pozitivno ili negativno utiču, ili mogu značajno da utiču, na svest, osećanja i volju ljudi. Osim te uzajamne zavisnosti u delovanju, i svaki poseban činilac istovremeno ima i svoju relativnu samostalnost i posebna svojstva u načinu delovanja (metodi i sredstava za izgrađivanje i održavanje moralne snage pomoću svakog činioca). Stoga je potrebno poznavati zajedničko uzajamno i istovremeno posebno dejstvo činioca u izgrađivanju i održavanju moralne snage opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Nešto o zadacima subjekata društva i opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u izgrađivanju i održavanju moralne snage

Na upoznavanju i korišćenju različitih činilaca moralne snage pojedinaca, kolektiva i naroda u izgrađivanju i održavanju te snage u različitim društvenim sredinama i uslovima moraju delovati svi subjekti društva. To su, istovremeno, i subjekti našeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Prema tome, na tim zadacima moraju delovati porodice, škole svih stepena i sve druge radne i životne društvene sredine. Time su obuhvaćeni i svi društveni, odbrambeni i zaštitni subjekti u mesnim zajednicama i društveno-političkim zajednicama od komune do federacije, u samoupravnim interesnim zajednicama, osnovnim i složenim organizacijama udruženog rada, društveno-političkim i drugim društvenim organizacijama na svim nivoima. Zadatak je svih njih, pre svega SKJ i SSRNJ, da stalno izgrađuju i održavaju visoku moralnu i političku svest i moralnu čvrstinu i snagu kod pojedinaca, armijskih i vanarmijskih kolektiva i celokupnog stanovništva. To je i zadatak svakog pojedinca, koji je dužan da se stalno i svestrano izgrađuje i osposobljava u svakom, pa i vojno-političkom pogledu. Takođe je dužan da svoje znanje i saznanje prenosi na druge u svojoj radnoj i životnoj sredini.

U korišćenju oblika, metoda i sredstava pojedinih i svih činilaca u izgrađivanju i održavanju moralne snage opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u pojedinim društveno-političkim i samoupravnim zajednicama, radnim i društveno-političkim organizacijama, neophodno je koristiti argumenta i pokazatelje o različitim činjenicama sa sopstvenog i šireg područja. Bez takvog pri-

stupa nije moguće obezbediti međusobno poznavanje, razumevanje, ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo u zajedništvu. Stoga je neophodno poznavati jugoslovensku socijalističku zajednicu u celini, svaku njenu republiku i pokrajinu, svoju i susedne komune iz šireg regiona. Znači, moraju se upoznati sadašnje vrednosti, ciljevi i stremjenja, kao i vrednosti iz prošlosti koje su im prethodile. Moramo poznavati opšte i pojedinačno, zajedničko i posebno. U tome možemo ići od opšteg ka posebnom i pojedinačnom, i obratno. Na primer, pored poznavanja junaka, naučnika, književnika, istorijskih događaja i zbivanja, prirodnih lepota, stepena razvijenosti i ostvarenog napretka u posleratnom razvitku na svim poljima u svojoj komuni, moramo upoznati sve to u izvesnom obimu i za svaki kraj naše zemlje. To ćemo postići, pre svega, preko svakodnevnog vaspitanja u porodici, školi, armiji, na radnom mestu i u mestu stanovanja, kombinovanim vaspitnim dejstvom pojedinaca, samoupravnih i upravnih organa, društveno-političkih i drugih društvenih organizacija i društvenih sredina — kolektiva u mestu stanovanja, školskih, radnih i vojnih kolektiva. Pri tome moramo koristiti svakodnevnu živu, neposrednu i prijateljsku reč, lični primer, štampu, radio i televiziju, dobru knjigu, pozorište, film, muziku, sliku i fotografiju, muzeje i izložbe, posete spomenicima i značajnim mestima, izlete, ekskurzije, godišnji odmor, posete rođacima i prijateljima, službena i sva druga putovanja, razne sastanke, konferencije, seminare, kurseve, kraće i duže školovanje, služenje redovnog vojnog roka i odlazak na povremenu obuku i vežbe, pojedinačan i kolektivan rad, razgovore, diskusije, predavanja, rad u kulturno-zabavnim i sportskim organizacijama i druge metode, oblike i sredstva vaspitanja pomoću kojih možemo iskoristiti svaki društveni, psihofizički i prirodni činilac kao stalan izvor za izgrađivanje i održavanje moralne snage.

U dosadašnjem izlaganju govorili smo o istim činiocima za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu, jer se moralna snaga i jedne i druge izgrađuje na istim činiocima, skoro istim metodama, oblicima i sredstvima. Jer, jedna te ista moralna snaga i čvrstina, moralna i politička svest služe za uspešno izvršavanje zadataka odbrane i zaštite. Obe ove društvene funkcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite zasnivaju se na ulozi čoveka kao osnovnog činioca odbrane i zaštite zemlje, na njegovoj svesti, moralnoj snazi i čvrstini, osećanjima ljubavi prema domovini i mržnje prema njenim neprijateljima, kao i snazi volje da se visoka svest i snažna osećanja pretvore u akciju zaštite i odbrane tekovina NOR-a i socijalističkog samoupravnog razvitka.